

Ondernemerschap van Bulgaarse, Poolse en Roemeense immigranten in Vlaanderen

FACT SHEET 2 – Juni 2012

**Onderzoeksmedewerker
Dr. Jelle Mampaey**

**Promotor
Prof. Dr. Patrizia Zanoni**

ONDERNEMERSCHAP VAN BULGAARSE, POOLSE EN ROEMEENSE IMMIGRANTEN IN VLAANDEREN

In deze fact sheet exploreren we het ondernemerschap van Bulgaarse, Poolse en Roemeense (eerste generatie) immigranten in Vlaanderen. Sinds de toetreding tot de EU van Polen (in 2004) en van Bulgarije en Roemenië (in 2007) vormen deze drie groepen de snelst groeiende immigrantenpopulaties in België (Wets & Pauwels, 2011). Tussen het jaar 2000 en 2010 evolueerde het aantal Bulgaarse immigranten van 1044 naar 13.171, het aantal Poolse immigranten van 6319 naar 43.085, en het aantal Roemeense immigranten van 2391 naar 26.383. Deze fact sheet is een samenvatting van de literatuurnota die in het kader van het beleidsondersteunend project 'ondernemerschap' in 2012-2013 wordt uitgevoerd.

De sterke toename van het aantal Bulgaarse, Poolse en Roemeense immigranten kan verklaard worden door de veranderde Europese institutionele context enerzijds en door economische motieven van immigranten anderzijds (Wets & Pauwels, 2011). Enerzijds maakt de interne Europese markt het voor personen, diensten, goederen en kapitaal mogelijk om zich vrij te bewegen tussen de verschillende EU-landen. Anderzijds drijven economische motieven immigranten vanuit (de nieuwe) armere EU-landen naar de rijkere.

Het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap beschouwt immigranten-ondernemerschap als een belangrijke strategie om de sociale integratie van immigranten in de Vlaamse samenleving te bevorderen, waarbij sociale integratie staat voor een actieve participatie van elk individu en het creëren van voldoende sociale samenhang (Bourgois, 2009). Deze positieve visie op immigranten-ondernemerschap wordt in de internationale literatuur slechts gedeeltelijk bevestigd. Immigrantenondernemerschap wordt met positieve gevolgen geassocieerd, zoals minder risico op langdurige werkloosheid (Georgellis e.a., 2005) en het opbouwen van sociale gemeenschappen (of 'community building') (Zhou & Cho, 2010). Maar er worden ook kanttekeningen geplaatst en sommige onderzoekers stellen dat immigrantenondernemers vooral in verzadigde markten werken met weinig groeimogelijkheden, minder economisch succes en meer kans op faillissementen (Kloosterman e.a., 1999; Ram & Jones, 2008).

Met dit project willen we inzichten verwerven in de complexe mechanismen achter het ondernemerschap van Bulgaarse, Poolse en Roemeense immigranten in Vlaanderen, met de bedoeling het beleid te ondersteunen om de sociale integratie en het economisch succes van deze immigrantenondernemers te bevorderen. Tot op heden bestaat er in Vlaanderen wel onderzoek rond ondernemerschap van etnische minderheden (De Troy, 2004; Lambrecht e.a., 2002), maar niet van eerste generatie immigranten. Specifieker willen we aan de hand van 30 tot 36 diepte-interviews met eerste generatie immigrantenondernemers van Bulgaarse,

Poolse en Roemeense afkomst (10 tot 12 interviews per groep) inzicht verwerven in:

1. hun motivaties om te immigreren en te ondernemen,
2. de rol van hun economisch, cultureel en sociaal kapitaal voor hun motivatie, toegang tot ondernemerschap, economisch succes en sociale integratie,
3. de rol van de institutionele omgeving voor hun motivatie, toegang tot ondernemerschap, economisch succes en sociale integratie,
4. hun transnationale relaties met het land van oorsprong en hoe deze hun motivatie, toegang tot ondernemerschap, economisch succes en sociale integratie beïnvloeden.

In deze literatuurnota ter voorbereiding van het empirische veldwerk situeren we immigrantenondernemerschap in Vlaanderen met specifieke aandacht voor de positie van Bulgaarse, Poolse en Roemeense eerste generatie immigrantenondernemers. We geven een overzicht van de beschikbare cijfers rond dit thema en van mogelijke verklarende factoren zoals de Vlaamse (en breder Belgische en Europese) institutionele context enerzijds en de economische motieven van deze drie groepen immigrantenondernemers anderzijds. Daarnaast geven we een overzicht van het theoretisch kader dat we zullen gebruiken als lens voor onze empirische studie. Tot slot bespreken we de methodologie.

Immigrantenondernemers: definitie en beschikbare cijfers

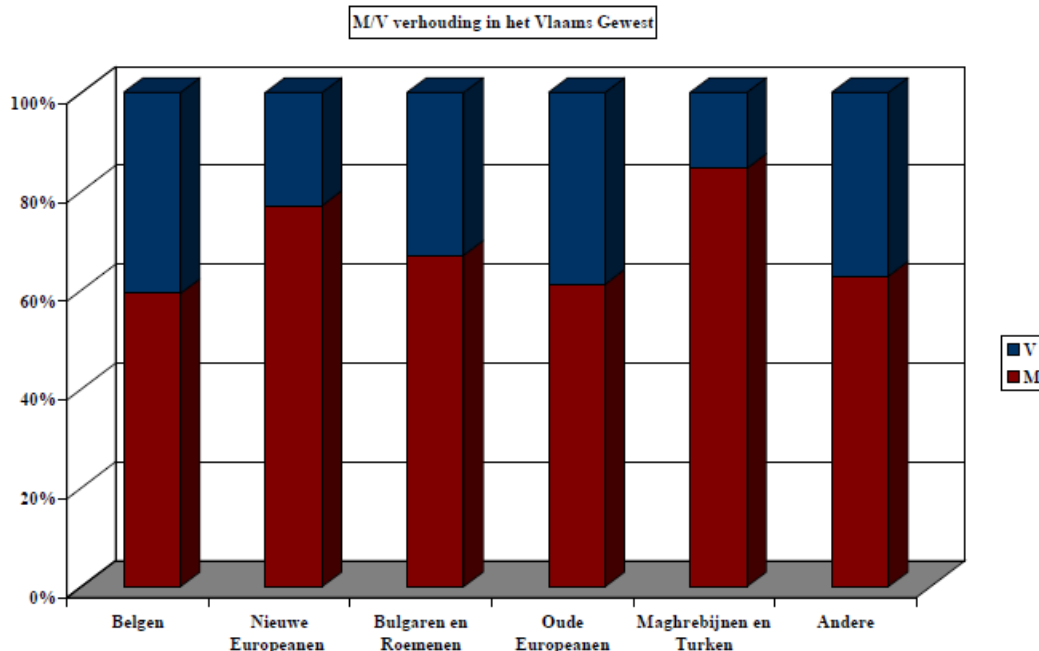
Een recente studie van Unizo geeft een duidelijke evolutie weer van het immigrantenondernemerschap in België (Van Assche, 2011). Het aantal immigrantenondernemers werd berekend op basis van de officieel ingeschreven ondernemers in België met een vreemde nationaliteit. Uit de studie blijkt dat het relatieve en absolute aantal immigrantenondernemers elk jaar toeneemt (zie Tabel 1). In vergelijking met 2001 groeide het totale aantal immigrantenondernemers in 2010 met bijna 70%, terwijl het totale aantal Belgische ondernemers slechts met 17% toenam. Verder zijn in vergelijking met 2001 de 'Oude Europeanen' (i.e. immigrantenondernemers uit de EU-landen die voor 2004 zijn toegetreden) in 2010 nog steeds de grootste groep immigrantenondernemers met een aandeel van 57% op een totaal van 88.649, maar hun relatief aandeel neemt sterk af. In 2001 was hun relatief aandeel immers 78%. De sterkste stijging werd gevonden bij de 'Nieuwe Europeanen' (i.e. immigrantenondernemers uit de EU-landen die in 2004 zijn toegetreden, waarvan de Polen 92% deel uitmaken) en de 'Roemenen en Bulgaren' met een totaal aandeel van 25% in 2010 (in totaal 21.514 immigrantenondernemers), in vergelijking met 3% in 2001. Het totale aantal immigrantenondernemers steeg bij de Bulgaren van 827 (in 2006) naar 4279 (in 2010); bij de Polen van 5819 (in 2006) naar 7914 (in 2010) en bij de Roemenen van 2363 (in 2006) naar 9321 (in 2010). Van deze drie groepen immigrantenondernemers zijn de Roemenen in 2010 de grootste groep geworden, terwijl in 2006 de Polen nog de grootste groep vormden.

	2001	2003	2005	2007	2009	2010
Belgen	740.843	798.231	803.614	830.170	850.435	863.936
Nieuwe Europeanen	1.117	1.916	4.666	7.849	8.380	8.641
Bulgaren/ Roemenen	275	806	2.261	6.687	10.702	13.600
Oude Europeanen	40.992	44.589	45.114	47.990	49.948	50.679
Maghrebijnen/ Turken	3.236	3.585	3.615	4.090	4.191	4316
Andere nationaliteit	6.800	7.372	7.829	8.168	10.986	11.413
Totaal Niet-Belgen	52.420	58.268	63.485	74.784	84.207	88.649

Tabel 1: Evoluties van ondernemers per nationaliteit

Hoewel deze cijfers duidelijk de toenemende omvang van het fenomeen immigrantenondernemerschap aantonen, moeten er een aantal kanttekeningen bij geplaatst worden. Allereerst geven deze cijfers een onvolledig beeld van immigrantenondernemerschap, omdat sommige immigranten enkel de Belgische nationaliteit hebben. Tegelijkertijd behouden immigranten uit de nieuwe EU-landen meestal wel hun nationaliteit, omdat dit door hun toetreding tot de EU geen belemmering vormt voor hun bewegingsvrijheid. Een tweede kanttekening is dat op basis van deze data niet kan worden opgespoord of het al dan niet gaat om eerste generatie immigranten en dus geen beeld gevormd kan worden van hun immigratiemotieven. Bovendien geven de cijfers niet aan of immigrantenondernemers een vaste of tijdelijke status hebben. Tenslotte krijgen we hierbij geen overzicht van het aantal gedetacheerde immigrantenondernemers, die vanuit hun land van oorsprong werken en dus niet officieel ingeschreven zijn als ondernemer in België (zie onder).

Een eerdere studie van Unizo (2008) stelde op basis van data uit 2006 vast dat het aantal mannelijke (in vergelijking met vrouwelijke) ondernemers significant hoger ligt bij immigranten in vergelijking met de groep 'Belgen', vooral bij de groepen 'Nieuwe Europeanen' en 'Maghrebijnen en Turken' (zie Tabel 2). Bij de groepen 'Bulgaren en Roemenen', 'Oude Europeanen' en 'andere' is het verschil met de groep 'Belgen' minder significant.

Tabel 2: Aantal ondernemers per nationaliteit en per geslacht in het Vlaams Gewest in 2006 (bron: Unizorapport, 2008)

Wat de sectoren betreft zijn de 'Nieuwe Europeanen' vooral terug te vinden in de industrie zoals de bouwsector, de voedingssector en de textielsector (met 5964 immigrantenondernemers of 69% van de totale groep in 2010). Dit geldt ook voor de 'Bulgaren en Roemenen' (met 8260 immigrantenondernemers of 61% van de totale groep in 2010). Beide groepen zijn ook sterk vertegenwoordigd in de handel (met 1704 of 20% 'Nieuwe Europeanen' en 3164 of 23% 'Bulgaren en Roemenen' in 2010). In de andere sectoren zijn zowel de 'Nieuwe Europeanen' als de 'Bulgaren en Roemenen' ondervertegenwoordigd (zie Tabel 3). Er kan dus een vorm van sectorale concentratie (of segregatie) vastgesteld worden voor deze groepen en dit in tegenstelling tot de groep 'Belgen', waarin de ondernemers het meest evenredig verdeeld zijn over de verschillende sectoren. Ook in de groepen 'Oude Europeanen' en 'Andere' kan een vrij evenredige spreiding vastgesteld worden. Bovendien versterkt de sectorale concentratie voor zowel de 'Nieuwe Europeanen' als de 'Bulgaren en Roemenen' zich in de tijd. Bij een vergelijking tussen 2006 en 2010 bleek het relatieve aantal 'Nieuwe Europeanen' en 'Bulgaren en Roemenen' in de industriële sector immers te stijgen, terwijl het in de meeste andere sectoren afneemt. Bij de 'Nieuwe Europeanen' steeg het relatieve aantal immigrantenondernemers van 61% naar 69%, bij de 'Bulgaren en Roemenen' van 49% naar 61%.

2010	Industrie	Handel	Vrije beroepen	Diensten	Rest
Belgen	176.686	304.272	225.543	71.608	85.827
Nieuwe Europeanen	5.964	1.704	402	317	254
Roemenen/ Bulgaren	8.260	3.164	623	1.049	504
Oude Europeanen	9.777	23.253	12.293	3.442	1.914
Maghrebijnen/ Turken	961	2.673	259	305	118
Andere nationaliteit	2.525	5.584	2.075	672	557
Totaal Niet-Belgen	27.487	36.378	15.652	5.785	3.347

Tabel 3: Aantal ondernemers per nationaliteit en per sector in 2010

In de studie werd ook gefocust op subsectoren. Binnen de industriector zijn de groepen 'Nieuwe Europeanen' en 'Bulgaren en Roemenen' vooral vertegenwoordigd in de bouwnijverheid (bv. steenkapperijen, marmerbewerking, metselwerk, loodgieterij, schilderwerken, voegwerk, elektrische installaties, openbare werken en baggerwerken).

Wat de geografische locatie van immigrantenondernemers betreft, heeft het Brussels Hoofdstedelijk Gewest in vergelijking met het Vlaams Gewest over de jaren heen telkens een groter aantal Poolse en Roemeense immigranten aangetrokken (Wets & Pauwels, 2011). Voor Bulgaarse immigranten geldt de omgekeerde situatie en trekt het Vlaams Gewest meer Bulgaren aan. In het Vlaams Gewest leven deze drie groepen immigranten geconcentreerd in de steden: de Bulgaren in Gent en Antwerpen, de Polen in Antwerpen, en de Roemenen eveneens in Antwerpen.

Een opvallende vaststelling in het onderzoek van Van Assche (2011) was dat het economische succes van immigrantenondernemers uit de groepen 'Nieuwe Europeanen' en 'Bulgaren en Roemenen' beduidend lager ligt dan dat van de groep 'Belgische' ondernemers. Zo bleek dat 32% van de 'Nieuwe Europeanen' na drie jaar zelfstandige activiteit hier geen enkel inkomen uithaalt. Voor de groep 'Bulgaren en Roemenen' loopt dit percentage zelfs op tot 43%. Daarnaast ligt ook

hun gemiddelde inkomen na drie jaar zelfstandige activiteit beduidend lager. Voor de groep 'Bulgaren en Roemenen' is het gemiddelde inkomen 14.722 Euro, voor de groep 'Nieuwe Europeanen' 15.716 Euro, en dit staat in sterk contrast met de groep 'Belgen' met 26.297 Euro. Een kanttekening bij deze gegevens is dat enkel het inkomen wordt geregistreerd van ondernemers die minstens drie jaar actief zijn. Er kunnen dus geen conclusies getrokken worden over ondernemers die minder dan drie jaar actief zijn. Daarnaast bestaat ook de mogelijkheid dat immigrantenondernemers slechts een deel van hun inkomen aangeven en een ander deel uit zwartwerk halen. Er zijn geen data beschikbaar rond inkomens uit zwartwerk.

Het beduidend lagere inkomen werd ook vastgesteld in eerdere studies over ondernemers van vreemde afkomst. Verder bouwend op de expertise van Unizo, beschreef De Troy (2004) een aantal oorzaken van het lagere economische succes van deze ondernemers in Vlaanderen. Immigrantenondernemers leveren vaak goederen of diensten die geassocieerd zijn met hun etnische achtergrond, in etnische niches. Ze gebruiken vaak hun sociale netwerken om personeel te vinden voor hun ondernemingen, waardoor deze vaak kleine familiebedrijven zijn. Informele sociale netwerken spelen ook een belangrijke rol in hun bedrijfsvoering omdat ze bijvoorbeeld informatie en economisch kapitaal of krediet verschaffen. Hun kennis en ervaring via vooropleiding (of breder menselijk kapitaal), evenals hun kennis van de institutionele omgeving blijven veelal beperkt. Immigrantenondernemingen zijn vaak geografisch geconcentreerd, in etnische markten. Tot slot nemen immigrantenondernemers weinig contact met officiële advieskanalen.

Het institutionele kader voor immigrantenondernemerschap in Vlaanderen

De sterke toename van Bulgaarse, Poolse en Roemeense immigrantenondernemers in Vlaanderen kan gedeeltelijk verklaard worden door de uitbreiding van de Europese Unie met 1) het vrije verkeer van personen tussen de EU-landen en 2) de eenmaking van de Europese markt voor diensten (Buelens, 2007; CGKR, 2006; Wets & Pauwels, 2011). Terwijl immigranten tot 1974 vooral via bilaterale verdragen naar België kwamen om tewerkgesteld te worden als arbeiders in sectoren waar onvoldoende lokale arbeidskrachten waren, bestaat er sinds 1974 in België een migratiestop, wat betekent dat immigranten officieel niet meer legaal tewerkgesteld kunnen worden, noch als werknemer, noch als ondernemer. Ondanks de migratiestop, bleven immigranten ook na 1974 toestromen en werden ze ook legaal tewerkgesteld, maar dan vooral vanuit de EU-landen.

Het vrije verkeer van diensten tussen EU-landen wordt gefaciliteerd door de Bolkestein-richtlijn, die sinds 2006 werd toegepast omdat de Europese dienstenmarkt slechts zeer traag groeide. De Bolkestein-richtlijn had als doel om de belemmeringen op de Europese dienstenmarkt weg te werken door de toelatings-, erkennings- en vergunningsprocedures te vereenvoudigen, en het aanbieden van diensten tussen EU-landen te vergemakkelijken. Om dit tweede doel te realiseren

werd het principe van het land van oorsprong ingevoerd, wat betekent dat dienstenverleners zich enkel aan de arbeids- en loonvoorwaarden van hun land van oorsprong moeten houden. Een uitzondering vormt de detachering van werknemers, waarbij werkgevers wel moeten voldoen aan de minimale arbeids- en loonvoorwaarden van het land van onthaal. Rond deze uitzondering wordt echter heel wat fraude vastgesteld (zie paragraaf 'Ongewenste negatieve effecten van de institutionele context').

Een belangrijke verklaring voor de toenemende economische immigratie vanuit Bulgarije, Polen en Roemenie is dus de mogelijkheid van het vrije verkeer van personen en diensten vanuit deze nieuwe EU-landen. Dit betekent dat deze immigranten legaal tewerkgesteld kunnen worden in België.

Voor Bulgaren en Roemenen (en alle andere immigranten uit de nieuwe EU-landen die zijn toegetreden in 2007) is de situatie tot het einde van 2013 complexer dan voor Polen, omdat deze landen nog in een overgangsfase zitten voor wat betreft hun toetreding tot de EU, waardoor de Belgische grenzen voor deze immigranten nog niet volledig zijn opengesteld. Deze overgangsfase gold ook voor de Polen (en alle andere immigranten uit de EU-landen die zijn toegetreden in 2004), maar is reeds afgelopen op 1 mei 2009. De overgangsfase houdt een beperking in op het vrije verkeer van personen, in het bijzonder werknemers. Bulgaarse en Roemeense werknemers hebben daardoor enkel beperkte toegang tot de arbeidsmarkt in België. De beperkte toegang geldt ten eerste in knelpuntberoepen, mits ze over de nodige kwalificaties beschikken. De werkgever moet dan een arbeidskaart B aanvragen en de immigrant een verblijfskaart E. De arbeidskaart B is twaalf maanden geldig voor één functie bij één werkgever, maar verlenging is mogelijk. Voor het verkrijgen van een arbeidskaart B moet er een arbeidsmarktonderzoek gebeuren, moet de werknemer zich nog in het buitenland bevinden en moet er een arbeids- en samenwerkingsovereenkomst zijn met het land van oorsprong. Na twaalf maanden effectieve en ononderbroken tewerkstelling is de knelpuntberoepenlijst niet meer van toepassing. Ten tweede geldt de beperkte toegang ook voor hooggeschoolden, leidinggevenden, beroepssporters, artiesten, enzovoort, waarbij telkens een vooraf bepaald minimumloon moet verdiend worden. Voor artiesten is dit bijvoorbeeld 31.467 euro per jaar. Door het vrije verkeer van diensten geldt de beperkte toegang ten derde ook voor gedetacheerde werknemers, die diensten uitvoeren voor een Belgische onderneming vanuit een onderneming in hun land van oorsprong.

De beperking voor het vrije verkeer van personen geldt voor de nieuwe EU-landen (toegetreden in 2007) enkel voor werknemers en niet voor ondernemers, omdat ondernemerschap onder het vrije verkeer van diensten valt. Voor het vrije verkeer van diensten bestaan geen beperkingen. Bulgaarse en Roemeense immigrantenondernemers kunnen in tegenstelling tot Bulgaarse en Roemeense immigrantenwerknemers dus wel legaal tewerkgesteld worden. Ze hebben geen arbeidskaart B nodig. Deze verschillende regelgeving voor werknemers en ondernemers kan mee de relatief sterke toename van het aantal Bulgaarse en Roemeense ondernemers verklaren. Een ongewenst neveneffect is echter de toename van het aantal schijnzelfstandigen (zie paragraaf 'Ongewenste negatieve effecten van de institutionele context').

Samengevat is legale immigratie en tewerkstelling sinds de immigratiestop van 1974 dus enkel mogelijk in het kader van economische immigratie vanuit EU-landen (of in uitzonderlijke gevallen vanuit niet-EU-landen) en daarnaast ook in het kader van asielaanvragen, en gezinsvorming of -hereniging.

Ongewenste negatieve effecten van de institutionele context

Recent kreeg het fenomeen van detachering van (vooral Oost-Europese) immigrantenwerknemers en -ondernemers ruime aandacht (Buelens, 2007; Wets & Pauwels, 2011). Detachering betekent dat immigranten in België vanuit een buitenlands bedrijf werken. Bij detachering dient de immigrant zich te houden aan de arbeids- en loonvoorwaarden in het land van onthaal, behalve wanneer de voorwaarden in het land van oorsprong gunstiger zijn. Ook de sociale bijdrage moet aan het land van oorsprong betaald worden. Bovendien is de mogelijkheid tot detachering tijdsgebonden, namelijk maximaal twaalf maanden (en één keer hernieuwbaar).

Detachering werd in verband gebracht met frauduleuze praktijken als sociale dumping en oneerlijke concurrentie (CGKR, 2010; in Wets & Pauwels, 2011). Vooral in de industriële sector – en meer specifiek de bouwsector – wordt het steeds toenemende aantal gedetacheerde immigranten door de overheid als een probleem ervaren (Buelens, 2007; Wets & Pauwels, 2011). Via detachering kunnen (immigranten)ondernemers goedkope werknemers rekruteren vanuit andere EU-landen, waardoor vormen van georganiseerde economische uitbuiting kunnen ontstaan. Daarnaast kunnen ze via detachering de Vlaamse (of breder Belgische) wetten en regels, zoals loon- en arbeidsvoorwaarden, omzeilen. De bestaande controlemechanismen blijken niet in staat om deze frauduleuze praktijken succesvol tegen te gaan.

Ook schijnzelfstandigheid is een recent fenomeen dat vooral in bepaalde sectoren in steeds toenemende mate optreedt, zoals in de bouwsector (CGKR, 2010; in Wets & Pauwels, 2011). Zoals hierboven beschreven gelden voor immigrantenwerknemers meer restricties dan voor immigrantenondernemers, wat vooral van toepassing is voor immigranten uit de recent toegetreden EU-landen zoals Bulgarije en Roemenië. Een manier om de restricties te omzeilen is dan ook het werken als schijnzelfstandige, waarbij een immigrant feitelijk werknemer is maar ingeschreven staat als ondernemer. Schijnzelfstandigheid is een manier om de toegangsrestricties te omzeilen, evenals de minimale sociale voorwaarden en normen. Ook hierop krijgen de bestaande controlemechanismen tot op heden moeilijk vat.

Economische oorzaken van immigratieondernemerschap

De toenemende migratie vanuit Bulgarije, Polen en Roemenië wordt ten gronde verklaard door te wijzen op de economische context van de landen van oorsprong (Wets & Pauwels, 2011). In deze landen van oorsprong ligt het bruto nationaal product (bnp) veel lager dan in (het land van onthaal) België. In België is het bnp 45.720dollar per inwoner, tegenover 12.260 dollar in Polen, 8330 dollar in Roemenië en 6060 dollar in Bulgarije. De openstelling van de grenzen na de toetreding tot de EU maakt economische migratie dan ook een mogelijke en financieel aantrekkelijke optie. Ook de relatief korte afstand tussen deze landen van oorsprong en onthaal speelt een rol in de toenemende immigratie.

Besluit

De situatie van Bulgaarse, Poolse en Roemeense immigrantenondernemers lijkt in Vlaanderen uiterst complex. Enerzijds lijkt de Vlaamse arbeidsmarkt de laatste tien jaar voor hen steeds meer toegankelijk. Anderzijds gaat dit gepaard met negatieve dynamieken zoals concentratie in bepaalde sectoren (in het bijzonder de industriesector), minder economisch succes en meer misbruiken van de wetgeving. Met dit project willen inzicht verwerven in deze complexe situatie, op basis waarvan we adviezen zullen formuleren voor het beleid.

Bibliografie

Aldrich, H. E., Cater, J., Jones, T., McEvoy, D. & Veleman, P. (1985) Ethnic residential concentration and the protected market hypothesis, *Social Forces*, 67, 920-944

Aldrich, H. E. & Waldinger, R. (1990) Ethnicity and entrepreneurship, *Annual Review of Sociology*, 16, 111-135

Barrett, G. A., Jones, T. P. & McEvoy, D. (2001) Socio-economic and policy dimensions of the mixed embeddedness of ethnic minority business in Britain, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 27, 241-258

Basu, A. & Altinay, E. (2002) The interaction between culture and entrepreneurship in London's immigrant businesses, *International Small Business Journal*, 20, 371-393

Bourgeois, G. (2009) *Beleidsnota Inburgering & Integratie 2009 - 2014* (http://www.inburgering.be/inburgering/sites/www.inburgering.be.inburgering/files/Beleidsnota_Inburgering_Integratie_2009-2014.pdf)

Boyd, R. L. (1998) The storefront church ministry in African American communities of the urban North during the great migration: the making of an ethnic niche, *The Social Science Journal*, 35, 319-332

Buelens, J. (2007) *Tewerkstelling van buitenlandse arbeidskrachten in de bouwsector: de constructies van deloyale concurrentie juridisch belicht en doorprikt* (?)(Antwerpen, Universiteit Antwerpen)

CGKR (2006) *Groenboek over de economische immigratie* (Brussel, CGKR)

Clark, K. & Drinkwater, S. (2002) Enclaves, neighbourhood effects and employment outcomes: ethnic minorities in England and Wales, *Journal of Population Economics*, 15, 5-29

De Troy, D. (2004) Allochtoon ondernemerschap vraagt gediversifieerde begeleiding op maat, *Tijdschrift van het Steunpunt WSE*, 4, 50-54

Drori, I., Honig, B. & Wright, M. (2009) Transnational entrepreneurship: an emergent field of study, *Entrepreneurship Theory and Practice*, 33, 1001-1022

Friman, H. R. (2001) Informal economies, immigrant entrepreneurship and drug crime in Japan, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 27, 313-333

Georgellis, Y., Sessions, J. G. & Tsitsianis, N. (2005) Self-employment longitudinal dynamics: a review of the literature, *Economic Issues*, 10, 51-84

Kloosterman, R., van Leun J. & Rath J. (1999) Mixed embeddedness, immigrant entrepreneurship and informal economic activities, *International Journal of Urban and Regional Research*, 23, 252-266

Lambrecht, H., Verhoeven, H. & Martens, A. (2002). *Ondernemende allochtonen...of allochtone ondernemers? Ondernemers! Een kwantitatief en kwalitatief verkennend onderzoek naar allochtone ondernemers in Vlaanderen* (Leuven, Departement sociologie)

Light, I. (1972) *Ethnic Enterprise in America* (University of California Press)

Portes, A. & Sensenbrenner, J. (1993) Embeddedness and immigration: notes on the social determinants of economic action, *American Journal of Sociology*, 98, 1320-1350

Putnam, R. (1995) Blowing alone: America's declining social capital, *Journal of Democracy*, 6, 65-78.

Ram, M. & Jones, T. (2008) Ethnic-minority businesses in the UK: a review of research and policy developments, *Environment and Planning C: Government and Policy*, 26, 352-374

Rath, J. & Kloosterman, R. (2000) Outsiders' business: a critical review of research on immigrant entrepreneurship, *International Migration Review*, 34, 657-681

Unizo (2008) *Niet-Belgische ondernemers in België* (Brussel, Unizo)

Vershinina, N., Barrett, R. & Meyer, M. (2011) Forms of capital, intra-ethnic variation and Polish entrepreneurs in Leicester, *Work Employment and Society*, 25, 101-117

Van Assche, A. (2011) *Niet-Belgische ondernemers in België* (Brussel, Unizo)

Wets, J. & Pauwels, F. (2011) *Arbeidsmigratie vanuit Oost-Europa: Polen, Roemenen en Bulgaren op de Belgische arbeidsmarkt* (Leuven, HIVA)

Zhou, M. (2004) Revisiting ethnic entrepreneurship: convergencies, controversies, and conceptual advancements, *International Migration Review*, 38, 1040-1074

Zhou, M. & Cho, M.C. (2010) Noneconomic effects of ethnic entrepreneurship: a focused look at the Chinese and Korean enclave economies in Los Angeles, *Thunderbird International Business Review*, 52, 83-96

Steunpunt Inburgering & Integratie
Universiteit Antwerpen
Bezoekadres: Lange Nieuwstraat 55
Postadres: Prinsstraat 13
B-2000 Antwerpen

Tel.: +32 3 265 59 63

E-mail: steunpuntieni@ua.ac.be

Website: <http://www.steunpuntieni.be>